

aan mev. Stiemens, wat aan alles onskuldig was, 'n bedrag van £1.00 te betaal om op haar naam 'n nuwe woonhuis te laat bou.

8. Van 1869 tot 1879 (word vervolgl).

Verwysings

- 1) Die hier bedoelde Driemanskap of Triumviraat het bestaan uit S.J.P. Kruger, visepresident tydens die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR), P.J. Joubert, kommandant-generaal tydens die ZAR, en M.W. Pretorius, oud-Staatspresident van die ZAR. Die Driemanskap het opgetree as voorlopige regering van die Transvalers wat in Desember 1880 in opstand teen die Britse bewind gekom het. Dit is beëindig by die verkiesing van S.J.P. Kruger tot Staatspresident van die herestelde republiek in 1883. (Verwysing van C. de Jong.)
- 2) Jan Ploeger, "Nuwe gegewens aangaande Hendrik Stiemens, 1822-1894", in "Historia", jaargang 4 no. 1, Maart 1959, p.89. Voetnote is by dié artikel aangebring en in hierdie onderhawige bydrae nie herhaal nie. Bykomende gegewens in dieselfde verband is aanwesig in: J. Ploeger, "Onderwys en onderwysbeleid in die Suid-Afrikaanse Republiek onder ds. S.J.P. du Toit en dr. N. Mansvelt, 1881-1900", in "Argief-Jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis", jaargang 15 deel een, veral hoofstukke IV tot en met VI; voorts J. Ploeger in "Africana Aantekeninge en Nuus", deel IX no. een, Johannesburg, Desember 1951; meer besonderhede in AAN deel X; ook J. Ploeger, "Herinneringe van Hendrik Stiemens, 1856-1879", in "Hertzog-Annale", S.A. Akademie, Pretoria, Desember 1956, p.119-156; J. Ploeger en J.C. Vlok, in "YSKOR-Nuus", Pretoria, Januarie en Februarie 1951; J. Ploeger in "Pretoriana", jaargang een, nos. 3 en 4, beknopte weergawe. (Verwysing van J. Ploeger.)
- 3) J. Ploeger, "Ulrich Gerhard Lauts, die skakel tussen Nederland en die Voortrekkers", in "Historiese Studies", jrg. 2, p.43 (Pretoria); die skrywer vermeld daarin verkeerdelik dat Stiemens in 1888-1889 Waarnemende Superintendent van Onderwys in die ZAR was; die jaartalle moet wees 1888-1891. J. Ploeger, "Professor U.G. Lauts, 1787-1865, werksaamhede en skakeling met Pretoria", in "Pretoriana", no. 92, November 1987, p.53-55. (J. Ploeger)
- 4) Kyk "Brievens uit en over Natal door een Nederlander - met 'n nuwe voorwoord en verklarende aantekeninge deur C. de Jong", faksimileeheruitgawe van die uitgawe in 1856 deur die Staatsbiblioteek te Pretoria in 1978; die Nederlandse brieffskrywer in die titel is Theodorus Christiaan Colenbrander; die portret vooraan in die heruitgawe is aangedui as die portret van Theodorus C. Colenbrander, maar dit is onjuis; die portret is van sy broer Johannes in Nederland woonagtig. (C.d.J.)
- 5) Enakskinders of Enakiete was 'n volk van reuse in die oë van Israel; hulle het Kanaän voor Israel bewoon; kyk Josua 14 vers 15 en 15 vers 13. (G.d.J.)



President Thomas François Burgers temidden van "Burgers Hollanders"

Voorste ry van links na regs: N.J.R. Swart - President T.F. Burgers - E.J.P. Jorissen - J.J. Meintjes

Agterste ry van links na regs: W.J. van Gorkom - H.C. Bergsma - H. van Breda - H. Stiemens - R. baron de Selys de Fançon - Theodoor Tromp

Foto Transvaalse Argiefbewaarplek, Pretoria

DIE VICTORIABRUG
deur Anton Jansen

Die Stadsraad van Pretoria soek inligting oor die sogenaamde Victoriabrug oor die Apiesrivier in Jacob Maréstraat. Ek het nie baie gegewens nie, maar wat ek het, volg hier.

Die "Publieke Werken" van die Zuid-Afrikaansche Republiek (ZAR) het 'n "Register van Bestekke 1887-1899 PW 302" gehad. 'n Bestek is 'n beskrywing met volle besonderhede van 'n uit te voere werk - in Engels: building specification.

Die heel eerste bestek in die register lui soos volg:

Bestek No. 1

Omschrijving, Aard en Plaats van het Werk: Twee bruggen over Aapjesrivier te Pretoria, een in Kerkstraat-0. en een in Maréstraat-0.

Aantal Tekeningen: 1

Datum Tekeningen: 9 November 1887

Datum Bestek: 9 November 1887

Uitvoering Onderhoud: Verlenging 1 Oktober 1888

1 Julie 1888 - 4 maanden

Datum Contract: 11 April 1888 No 5

Aanneming Som: £1499.00.00

Naam van de Aannemer: J.J. Kirkness, Johannesburg

Minute No. R7036/87

Uit bogenoemde kan dus opgemerk word dat J.J. Kirkness op die twee brûe getender het en suksesvol was. As gekyk word na die tenderbedrag, dan kan dit nie groot brûe gewees het nie, want vir £750.00.00 per brug kan 'n mens nie veel brug kry nie.

Ses jaar later bou Kirkness die Arcadia- of Leeubrug soos hy min of meer nou daaruit sien, vir £10880.00.00, dus 14 keer duurder.

In elk geval is die eerste brug in Jacob Maréstraat deur Kirkness gebou. Voordat egter met die bou begin word, skryf Wierda (Goewerments Argitek en Ingenieur) op 6 Desember 1887 aan die Landmeter-Generaal die volgende brief:

"Naar aanleiding van een onderhoud met den Landdrost heb ik de eer U te verzoeken ter plaatse van Meintjesdrift en in 'Lovers Walk' de richting der straten over Aapjesrivier in de richting der rivier zelve te willen uitbakenen".

Let op dat Wierda nie van Arcadia of Leeubrug praat nie, maar van Meintjesdrif. Maréstraat noem hy Lovers Walk in aanhalings-tokens.

Op dieselfde dag skryf die "Landmeter Generaal" 'n nota aan die "Staats Secretaris" "dat het midden van Kerk- en Maré Straat ook het midden der bruggen moge (worden?)".

Dus Meintjesdrif is gelyk aan Kerkstraat en Lovers Walk is gelyk aan Maréstraat.

Uit my argiewe weet ek dat die brug by Meintjesdrif hopeloos

te klein was en dat in 1893 die nuwe groter brug daar gebou is, nadat dit deur stormvloed elke keer beskadig word. Gevolglik kan ons aanneem dat die Maréstraatbrug dieselfde lot ondergaan het.

Wanneer is die groter brug in Maréstraat gebou en wanneer en hoekom het hy sy naam as Victoriabrug gekry?

Ten slotte nog 'n aanhaling uit Wayfarer se rubriek in "Pretoria News" van 31 Augustus 1972: "... 'I did some years ago', said Herman Rex and handed me a booklet he had written about bridges and the planning done by Sytze Wopkes Wierda, the Transvaal Republic government engineer and architect.

The Pretoria City Council has a copy of the booklet in its files.

I wonder how many Pretoria City Councillors have read Herman Rex's booklet. He has recorded the history of every bridge built over the Apies River."

Julie 1976

DIE LEEUBRUG

deur Anton Janssen

Waar tans die bekende Leeubrug in Kerkstraat-Oos staan was daar in die sestigerjare van die vorige eeu 'n drif deur die Apiesrivier wat bekend was as Meintjesdrift, genoem na Stephanus Jacobus Meintjes wat die eienaar was van die plaas Arcadia.

S.W. Wierda begin op 1 November 1887 vir die Zuid-Afrikaansche Republiek te werk as "Gouvernements Ingenieur en Architect". Een van sy eerste take was om die ontwerp van twee brûe oor die Apiesrivier aan te pak. Die omskrywing van die projek was as volg:

"Twee bruggen over Aapjesrivier te Pretoria, een in Kerkstraat-O. en een in Maréstraat-O. Bestek No. 1. Aantal Tekeningen 1. Datum Tekeningen: 9 November 1887 (dus 9 dae na Wierda se ampsaanvaarding). Datum bestek: 9 November 1887".

'n Ander beskrywing was: "Contract wegens het bouwen van twee bruggen over de Aapjes Rivier met annex werken te Pretoria."

'n Kontrak (Contract No. 5, Minute No. R.7036/87) is aangegaan tussen S. Wierda, "voor en te behoeve van het Gouvernement der ZAR en John J. Kirkness wonende te Johannesburg, Aannemer" vir die bedrag van £1499 en geteken te Pretoria op 11 April 1888. Van Kirkness is ook twee borge verlang en die volgende twee het geteken: C.H. Barrett te Pretoria en W.R. Brown te Barberton.

Die voltooiingsdatum van die twee brûe was 1 Julie 1888, dus minder as drie maande. Altwee partye het tydens die teken van die kontrak ooreengekom om die datum te verleng tot 1 Oktober 1888.

So is in die jaar 1888 Meintjesdrif vervang met 'n brug wat bekendgestaan het as die Arcadiabrug. Helaas was die brug nie bestand teen die kolkende stroom wat in die somermaande onder hom deurgevloei het nie en moes meermale herstelwerk aangebring word. Dr. H.M. Rex gee 'n interessante beskrywing van die probleme rond-

om die eerste brug in "Pretoriana", No. 38, p. 21 e.v. - Hier wil ek net opmerk dat Dr. Rex se datums en my datums nie altyd ooreenstem nie. Alle datums in verband met die brue deur my verstrekk, is geneem uit die Argiewe van die Departement van Publieke Werke, Z.A. Republiek PW166, PW175 en van die Staats Secretaris SS 1887 en 1504.

Terwyl herstelwerk aan die gang is, ontwerp Wierda 'n nuwe brug oor die Apiesrivier (Bestek No. 88, datums van tekeninge en bestek respektiewelik 16 April en 20 Augustus 1890) en tenders word gevra maar nie aanvaar nie.

Op 27 Januarie 1891 skryf sy departement 'n brief aan die Staatssekretaris en meld dat "door den laatsten stortvloed een groot gedeelte van het Westelijk landhoofd van de brug by Arcadia is weggeslagen". Hy skryf verder dat die nodige maatreëls getref is vir beskerming van die gedeelte wat nie beskadig is nie en dat "zoo spoedig mogenlijk met de herstelling zal worden aangevangen". Hy sluit sy brief af met "Het zij mij vergund nogmaals in herinnering te mogen brengen de zeer billijke tender voor den bouw der nieuwe brug. Deze kleine brug zal voortdurend aanleiding tot moeilijkheden opleveren".

Twee en 'n half jaar later word begin met die afbreek van die ou brug en die bou van 'n nuwe, groter brug. Op 7 Maart en 9 Mei 1893 is drie tekeninge van die nuwe brug voltooi en die bestek (No. 142) is op 14 April gereed. Tenders word gevra en op 22 Augustus 1893 word 'n kontrak (No. 173) aangegaan, weer met J.J. Kirkness en tans vir die bedrag van £10880. Die brug moet binne agt maande voltooi word, maar Kirkness verkry egter verlenging tot 10 maande. Sy borge by hierdie kontrak was E. Gray en R. Baikie, altwee van Pretoria.

Gedurende 1893 vind ons in die korrespondensie tussen die verskillende regeringskantore dat die brug "de Arcadia Brug" genoem word.

Hier volg 'n paar aanhalings uit argiefstukke wat 'n kykie gee op die gang van sake. Uit die "Week - Rapport" van die Departement van Publieke Werken, opgestel deur ene Winters, die volgende:

- No. 1. 4 tot 9 September 1893: 13 kaffers graven afvoerkanaal
- No. 5. 2 tot 7 Oktober: afbreken van de oude brug
- No. 7. 16 tot 21 Oktober: Zaterdag is slechts door de helft der kaffers gewerkt wegens de gevallen regen, en reparatie aan de pomp. Stoompijp voor het uitmalen van het water is geplaatst.

Die oostelike "landhoofd" word eerste gebou en gedurende begin Desember 1893 word met die westelike "landhoofd" begin.

- No. 15. Saterdag 16 Desember 1893 word nie gewerk nie - omdat "het een feestdag is".
- No. 18. 2 tot 6 Januarie 1894: die dam breek vanweë die baie reën. Klip en "gravel" word van Meintjeskop aangery.

Die sandsteen wat gebruik word, word aangery na erf 274 van J.J. Kirkness en gereedgemaak.

Op 22 Junie 1894 word die negende (dus voorlaaste) betaling goedgekeur. Dit beteken dus dat die brug voltooi is en op 22 Desember is die onderhoudypperk verstreke. Die werk word geïnspeskteer en in goeie orde gevind. Hierna ontvang Kirkness sy finale betaling.

Nêrens vind ons in die weeklikse verslae enige klagtes oor die gehalte werk van J.J. Kirkness nie, wat wel gevind kan word oor ander kontrakteurs.

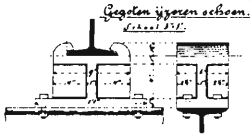
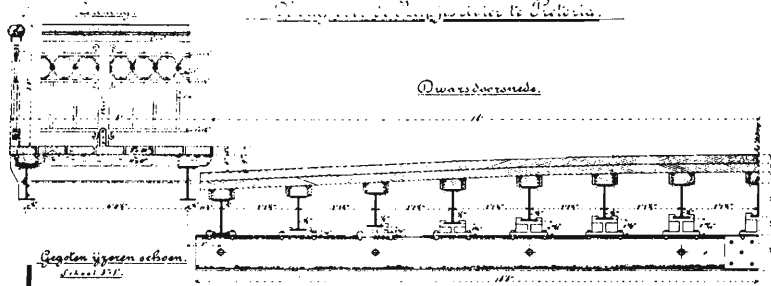
Delfos Bros. & Co. kwoteer op 9 April 1894 "2 palen met lan- taarns met booglampen of gloeilampen". Die prys is £65 en £42:10 respektiewelik en "de opstelling der lampen is onder den prys begrepen". Op ou foto's kan die lampe gesien word, maar wat het later daarvan geword?

In verskeie bronne kan ons lees van "Leeuwdrift" in plaas van "Meintjesdrift", na aanleiding van die leeus wat daar geskiet is nadat genl. Joubert se beeste aangeval is. In die Jaarverslag van die Hoof van Publieke Werke in 1894 word melding gemaak van Leeuwbrug. Daar is ook beswaar gemaak teen die uitspattighede om vier brons leeus op die "pedestals" op te rig. Het die brug sy naam te danke aan Leeuwdrift of aan die brons leeus. Is die brons leeus opgerig omdat dit vroeër Leeuwdrift was of was die leeus dalk ontleen aan die wapen van die ZAR, of net blote versiering omdat leeus simbole van krag is?

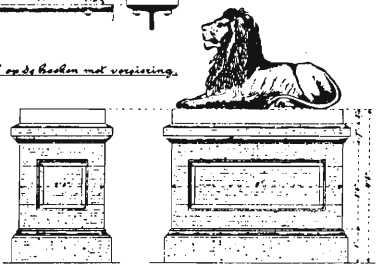
April 1978

*Een van die vier leeus op die sogehete Leeubrug oor die Apiesrivier in Pretoria, met die bord waarop "Konstruksie Pty (Ld), Anton Jansen" vermeld is; hierdie fima het die vier leeus opgeknop.
Foto T.E. Andrews*

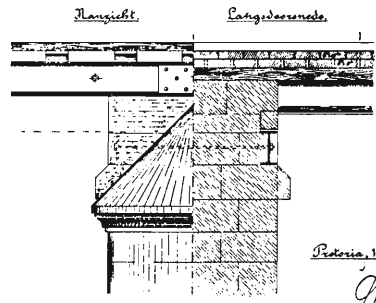




Petalen op de hoeken met versiering.



Schaal 1 van voet.

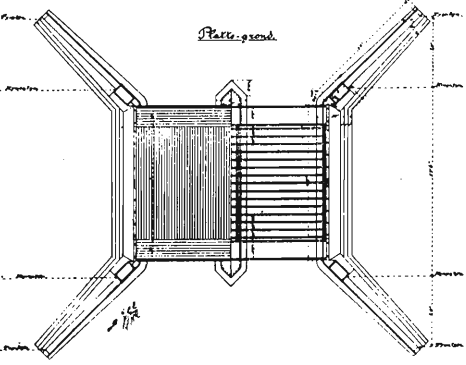
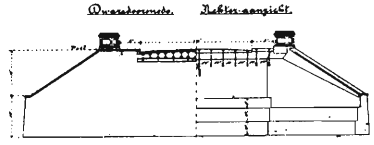
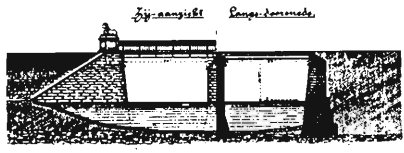


Pretoria 18 April 1893

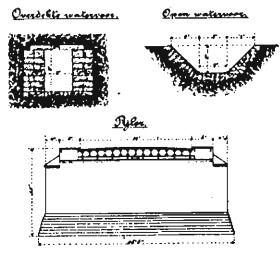
[Signature]
Genaal Inge. Archt.

Brug over de Apiesrivier te Pretoria.

Wierda as Hoof van Publieke Werken,
Trekking n^o 1.



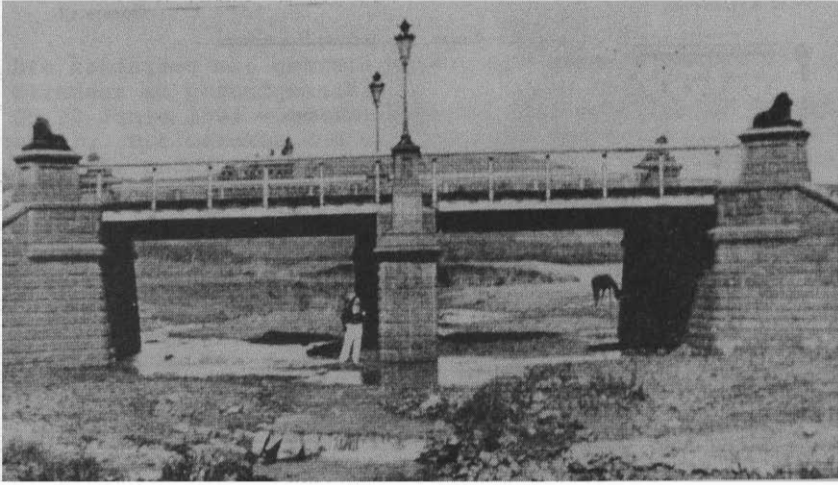
Schaal 1 van voet.



Pretoria 1 Mei 1893

[Signature]
Genaal Inge. Archt.

Bestektekeninge van die brug No. 23 oor die Apiesrivier van Pretoria, die sogehete Leeubrug, gedateer 18 April 1893 enter goedkeuring onderteken deur S. Wierda as hoof van Publieke Werken
Bron: Transvaalse Argiefbewaarplek, Departement Publieke Werken ZAR



*Historiese foto van die “Leeubrug” in Pretoria voordat die Apiesrivier gekanaliseer is, d.w.s. van ’n bedding van beton voorsien is
Foto afkomstig van T.E. Andrews*



*Beelde van leeus as versiering van brûe – gewoonlik een op elk van die vier hoeke van die brug – was in die 19de eeu algemeen in Europa. Hierbo is ’n foto van die Regentessebrug oor die Wijnhaven in Rotterdam; die brug is genoem na koningin Emma, regentes vir Wilhelmina 1890-98, en heet in die volksmond “de Leeuwenbrug”; die lan’erns op die brug is nog dieselfde as in 1900; op die agtergrond die Witte Huis, kenmerkend van die rivierstad en nasionale monument.
Foto Archiefdienst Gemeente Rotterdam*

LEWENSKETS VAN HENK HORSTMANSHOF, ARGITEK
BOUER EN SKILDER, 1886-1974

deur C. de Jong

Een van die merkwaardige, oorspronklike argitekte en bouers in Pretoria en ander plekke in Suid-Afrika in ons eeu was Henk Horstmanshof. Hy is gebore te Alkmaar in Nederland op 15 September 1886 en Hendrik genoem. Sy vader stam uit 'n ou familie in Amsterdam en het 'n bloeiende stukadoorsbedryf uitgeoefen. Hy het vyf kinders gehad. Die oudste het belowende kunstalent besit maar gesterf toe hy 27 jaar oud was. Henk was die tweede seun. Ook hy het aanleg vir kuns getoon en hy wou graag studeer aan die akademie vir beeldende kunste in Amsterdam, maar sy vader het hom verplig om in sy bedryf te kom werk. Henk het gespaar sodat hy altans een jaar kunsonderwys van 'n my onbekende kon ontvang, ondanks sy ouers se afkeuring. Sy vader het 54 jaar oud gesterf en Henk moes teensinnig die stukadoorsbedryf oorneem.

Hy het in 1913 getrou met Agaath Hoorn, gebore op 27 Augustus 1893 as dogter van 'n skipper op binnelandse veerskepe. Henk het 'n oorspronklike gees besit en vir sy eggenote en hom 'n woonskepie van beton gebou. Die familie was verbaas toe die ding gedryf en nie gesink het nie. Hy het 'n tweedehandse motor uit Duitsland gekoop om die skepie voort te beweeg, maar die motor het somtyds diens geweier en dan was die skepie tydelik in moeilikheid. Die oudste kind Cornelia is op 12 November 1914 op die skepie in Alkmaar gebore. In die volgende koue winter het die skepie in ys vasgevries en die familie het Henk toe verplig om saam met vrou en kind 'n huis aan die wal te betrek.

Toe die Eerste Wêreldoorlog (1914-18) uitbreek, is hy van militêre diensplig vrygestel weens doofheid veroorsaak deur 'n oorontsteking in sy jongelingsjare. Tydens die oorlog, in 1916, is sy tweede kind, 'n seun, gebore. In die oorlogstyd het hy besluit om te emigreer. Sy eerste motief daarvoor was sy wens om weg te gaan uit sy land toe dit deur die oorlog ten dele van die buiteland afgesny was - 'n bekende gevoel onder mense wat 'n lang oorlog beleef. Sy tweede motief was om weg te kom van die Nederlandse klimaat; dit is nat, kil en sonskynarm en dit het hom soos sommige ander Nederlanders gekwel. 'n Ander motief van sommige Nederlanders om na Suid-Afrika te emigreer was die wens om aan te sluit by die stamverwante Afrikaners, maar daarvan is by Henk Horstmanshof niks bekend nie. Sy avontuurlus het die deurslag gegee. Hy het eers aan vestiging in Spanje gedink, maar spoedig Suid-Afrika gekies, omdat talle Nederlanders daarheen geëmigreer het en die taal, Afrikaans, aan hulle bekend was.

Hy het sonder sy gesin na Kaapstad gereis. Hy het eers aan vestiging in Bloemfontein gedink, maar tydens sy reis het iemand hom oorreed om na Pretoria te gaan, omdat daar reeds 'n groot aantal Nederlanders gevestig was. Hy het werk in die boubedryf gevind en in Augustus 1921 het sy gesin hulle by hom aangesluit. Hy het 'n huis in Capital Park betrek en per motorfiets na sy werk

gery. Spoedig het hy 'n motorsyspan gekoop om met vrou en kinders die omgewing te leer ken. Hy het hom afsydig van die Nederlandse groep in Pretoria gehou, want hy was baie onafhanklik van gees. Wel het hy simpatisant van die Nasionale Party geword en met sy gesin die stembusoorwinning van dié Party in 1924 meegevier op Kerkplein, maar die partypolitiek het in sy lewe slegs 'n bykomstige plek ingeneem. Hy het belangstelling vir Nederland behou en gereeld die bekende weekblad "Haagsche Post" gelees; sy huistaal het Nederlands gebly, maar hy het hom geheel tuis in Suid-Afrika gemaak en Nederland nie besoek nie.

Hy het 'n erf aan Jorissenstraat op die hoek van Riverstraat in Sunnyside gekoop en in 1923 daar met een swart werker 'n eie huis gebou. Die stylelemente daarvan was tradisioneel: vier Ioniese suile in 'n halwe kring voor die voordeur in die middel en groot vensters links en regs daarvan met klein stukke glas. Die huis is in Desember 1923 voltooi en die teëldak is swaar beskuldig deur die swaar haelstorm kort daarna. Hy en sy gesin het die huis tot 1926 bewoon. Toe het hy dit verkoop en verlaat. Sy gewoonte was om 'n huis volgens sy eie denkbeelde te bou, te bewoon en na 'n paar jaar met wins te verkoop om 'n volgende huis te bou en te bewoon. Vanaf 1923 het hy tot in die nag argitektuur bestudeer uit boeke wat hy in Nederland bestel het. Hy het ook talle ure aan sy tekentafel deurgebring en kon vaardig teken en skilder.

Hy het in 1926 sy tweede huis gebou aan die oosy van Farendenstraat in Arcadia. Dit was die eerste woning waarin hy sy eie artistieke denkbeelde toegepas het. Hy het dit versier met glas-in-lood-panele met ongekleurde glas wat hy self met verskillende kleure beskilder het. Sy dogter vermeld bo 'n venster aan die wessy van die huis 'n skildering van 'n sonsondergang met helder kleure in die namiddaglig. In 'n venster met die vorm van 'n kerkvenster het hy 'n Nederlandse landskap geskilder.

Hy het ook veel aandag aan die meubilering gegee en self meubels in antieke style ontwerp en ten dele gemaak. Volgens sy dogter was in die portaal van die huis aan Farendenstraat 'n kis wat hy vervaardig het van metaalplafonpaneel, gevat in 'n hout-raamwerk wat bruin gekleur was sodat dit antiek gelyk het. Net soos in sy eerste huis het hy die kaggelkou beklee met bloubeschilderde, sogenoemde Delftse teëls. In plaas van vuur in die skou het hy 'n herdkaggel elders in die sitkamer gebruik. Aan die noordekant van die sitkamer was 'n halfronde serre (sonkamer) met glaswande en met varings in bakke.

Hy het verskeie huise in die noordelike voorstede van Pretoria gebou, maar meermale onenigheid met die opdraggewers gehad wanneer hulle nie met sy artistieke opvattinge saamgestem het nie.

In 1929 het hy sy volgende huis vir bewoning deur homself gebou. Dit was Parkstraat 700 in Arcadia, met links daarvan 'n huis gebou vir mevrou Baumann en regs van no. 700 'n huis vir mnr. Kotzé. Parkstraat 700 het aan die buite- en binnekant veel

van sy kunsiedeë getoon, veel glas-in-lood en spesiaal gemaakte meubels, onder meer weer 'n selfvervaardigde kis, wat onder 'n groot skildery geplaas was. Die mure was gebou van stene van deur hom gekleurde sement.

Daarna het sy bekende kompleks Tiny Town aan Kerkstraat-Oos gevolg. Hy het daaraan die naam Trianon gegee. Dit is genoem na Grand Trianon, 'n paleis in die tuin van Versailles met talle skilderye, of na Petit Trianon langsaan die tuin; dit is 'n geskenk van koning Lodewyk XVI aan koningin Marie Antoinette en daar was 'n koeistal met melkery om 'n landelike sfeer te skep. Henk is vermoedelik geïnspireer deur Petit Trianon. Die volksmond in Pretoria het Trianon op sy Engels uitgespreek en spoedig vervorm tot Tiny Town wat nou die gangbare naam is. Dit is 'n aantreklike kompleks klein en middelgroot huise rondom vyvers met klipstapels, bruggies, struie en plante met elektriese beligting wat Henk ontwerp het. Van hom is ook die sentrale warmwatervoor-siening wat met steenkool gestook is. Die kompleks is 'n oase van rus aan die druk Kerkstraat-Oos en word as so merkwaardig beskou dat in 1990 die Stadsraad 'n bou-onderneming vergunning ge-weier het om dit te sloop en deur hoë geboue te vervang.

In die jare '20 het hy meegeding in 'n wedstryd vir die ontwerp van 'n nuwe stadsaal vir Pretoria. Sy ontwerp het die mees-te stemme van die keurkomitee gekry, maar die beloofde prys vir die beste ontwerp is nie aan hom toegeken nie, omdat hy nie as argitek gekwalifiseer was nie, aldus sy dogter Cornelia. Sy ontwerp is bewaar, maar 'n ander ontwerp van die stadsaal aan Paul Krugerstraat is uitgevoer.

Henk Horstmanshof en sy gesin het vier jaar in Tiny Town ge-woon. In hierdie tydperk het hy 'n vennootskap gesluit met ene mevrou J. de la Rey. Hulle het saam Orange Court op die hoek van Vermeulenstraat en Hamiltonstraat gebou. Dit was 'n woonstelkom-pleks met in die middel weer 'n landskapstuin. Dit is nou 'n kantoorgebou. Hy het daarin nie gewoon nie.

Inmiddels het hy ook elders huise ontwerp en gebou, onder meer in Bloemfontein en 'n huis in moderne styl in Brynterion, Pretoria. Die opening van die yster- en staalbedryf IJSKOR by Pretoria in 1934 het sy aandag op die komende ontwikkeling in Pretoria-Wes gerig. Hy het 'n woningskompleks op die hoek van Mitchellstraat en Courtstraat gebou. Die middelblok het bestaan uit 'n private hotel met enkelkamers; die twee vleuels het woon-stelle bevat en in een uiteinde was 'n kroeg en in die ander uit-einde 'n klein kruidenierswinkel. Die gebou het 'n groot dak van leiteëls gehad en 'n binnehof met vyvers en bruggies wat hy so graag aangebring het. Hy en sy gesin het daar in 1933-36 gewoon. Henk se eggenote moes fungeer as bestuurderes van die private hotel en as opsigteres van die woonstelle in die syvleuels. Die naam van die kompleks was Metro, van metrópolis, d.w.s. wêreldstad.

In 1935 besluit hy om "Metro" uit te brei met die bou van 'n publieke hotel in 'n ander styl, wat volgens sy dogter nie al

te goed by die styl van Metro gepas het nie. Hy het die hotel versier met gekleurde sementpanele en geskilderde landskappe.

Met die bou van die publieke hotel het hy sy geldelike vermoë oorspan, hoewel hy meestal 'n goeie finansier was, en hy is in 1937 bankrot verklaar.

Sy bankrotskap het bygedra tot sy verhuising uit Pretoria na Natal. Hy en sy eggenote het daar die jare na 1937 tot 1943 gedurende die Tweede Wêreldoorlog gewoon. Hy het 'n huis gebou en bewoon te Uvongo Beach by Port Shepstone in Europees-Indonesiese boustyl. Die huis was vol oorspronklikhede en is deur ander spoedig Dolls House genoem. Die omgewing was toe landelik en rustig, dit is nou 'n lewendige toeriste-oord en Dolls House is 'n gewilde vakansiehuis.

Hy het geleidelik sy geldelike terugslag te bowe gekom, maar toe die Tweede Wêreldoorlog begin het, het die woningbou groten-deels tot stilstand gekom en hy het min bou-opdragte ontvang. Weens geldgebrek moes hy toe Dolls House in 1943 verkoop. Inmiddels het stories betreffende die merkwaardige huis en die bou-er-bewoner daarvan in omloop gekom. As Nederlander met uitgesproke eie denkkeelde, ongeneig om met sy koloniaal-Britse omgewing te integreer en te assimileer, het hy in die nerveuse oorlogsdag aanleiding verskaf tot 'n gerug dat die bewoner 'n Duitse offisier was wat as spioen geïnterneer is, terwyl sy huis deur die owerheid in beslag geneem is. Dit is romantiese versinsels, maar in 1984 het die destydse eienaar van Dolls House die stories opgediep en die verkoopagent het hulle gepubliseer in die veilingadvertensie om die huis aantrekliker te maak. Die veiling van die huis en R130 000 opgebring.

Hy en sy eggenote het in 1943 na Pretoria teruggekeer. Hul hart het blykbaar aan dié stad gehang. Weens die slapte in die boubedryf het hy ander bestaansmiddele gesoek. Hy het 'n winkeltjie in die sentrum by Kerkplein geopen; daar was in die hoofstad min mooi lampkappe te koop en sy vrou het selfgemaakte lampkappe aangebied, maar met geringe kommersiële sukses. Hy het in die huidige woonwyk Waverley 'n ou, verwaarloosde kwekery aan die voet van die Magaliesberg gekoop om daar te woon, nie om te kweek nie. Teen die einde van die Tweede Wêreldoorlog het hy 'n trekkersbestaan aanvaar en as kunsskilder in Suid-Afrika rondgereis en geskilder om inkomste uit verkoop van skilderye te kry. Hy het 'n tyd op Tzaneen gewoon en daar huise gebou en daarna weer geskilder, tentoonstellings van sy werke gehou en verkoop.

Hy is op 8 April 1974 te Dieprivier in die Kaapprovinsie oorlede. Sy eggenote het hom te Worcester in die Kaapprovinsie op 1 Februarie 1977 gevolg.

Hulle het drie kinders gekry:

Cornelia, gebore te Alkmaar, Nederland, op 13 November 1914; sy het my die gegewens vir die lewenskets van haar vader verskaf en ek betuig haar hiervoor my welgemeende dank;

Jan Dirk, gebore te Alkmaar, Nederland, op 30 Oktober 1916, oorlede op 4. November 1980 te Johannesburg;

Dirk Hendrik, gebore te Pretoria op 6 Julie 1922, in lewe.

Die mening van Henk se dogter Cornelia oor hom lui: Hy was 'n veelsydige en intelligente man, prakties en hardwerkend, maar moeilik en onrustig om mee saam te lewe. Veral sy eggenote moes hierdie ervaring ondervind.

Hy was 'n deur eie krag geslaagde mens, van nature optimis en vol selfvertroue. Later het hy deur teenslae 'n deel van sy opgewektheid verloor, maar nooit die moed laat vaar nie. Sy belangstelling was baie ruim en het musiek en natuurwetenskappe ingesluit. Hy het 'n eie, opvallende plek onder die uit Nederland afkomstige argitekte en bouers in Suid-Afrika.



*Henk Horstmanshof op 80-jarige leeftyd te Dieprivier in die Kaapprovinsie
Foto van Mevrou C. Meiring gebore Horstmanshof*

TEKS VAN KOERANTADVERTENSIE IN MY ONBEKENDE KOERANT

Acting on the instructions of the Registered Owner we will sell the following fixed property by Public Auction on:

FRIDAY 18TH MAY 1984 at 11 am SHARP

The well known Uvongo Home in Marine Drive called the "Dolls House" was built in 1937 by an Architect-Artist passing as a Dutch Indonesian, but who was in reality a German Officer and Spy who carried out espionage missions from the venue. His activities aroused suspicion, the house was watched, and the Owner arrested in 1943 and interned for the duration of the War. The house was taken over by the Commissioner of enemy property before finally changing hands to private ownership. Interesting features are a unique teak shingle roof, relief scenes of Aloes and flora on the external and interior gables, and large relief freeze of Amsterdam Harbour over the fireplace, substantiating the original Owner's cover story of being a Dutch Architect, also the false chimney which housed his transiting equipment.

Being one of the most interesting and historic houses in the area, the Auction Sale will generate a tremendous amount of interest.

The house itself comprises 2 bedrooms, bathroom, and one separate toilet. Separate Diningroom with fitted hand-carved dressoir, Entrance hall, living-room, 2 fireplaces (one false), Farm-styled kitchen and scullery. Outbuildings comprise a Servant's Room and toilet, storeroom, and a "mystery" bunker with reinforced slab.

-o-

Acting on the instructions of the Registered Owner we will sell the following fixed property by Public Auction on:
FRIDAY 18th MAY 1984 at 11 am SHARP



This well known Uvongo Home in Marine Drive called the "Dolls House" was built in 1937 by an Architect-Artist passing as a Dutch Indonesian, but who was in reality, a German Officer and Spy who carried out espionage missions from this venue. His activities aroused suspicion, the house was watched, and the Owner arrested in 1943, and interned for the duration of the War. The house was taken over by the Custodians of enemy property before finally changing hands to private ownership.

Interesting features are a unique teak shingle roof, relief scenes of Aloes and flora on the external and interior gables, and a large relief fresco of Amsterdam Harbour over the fireplace, substantiating the original Owner's cover story of being a Dutch Architect; also the false chimney which housed his transmitting equipment.

Being one of the most interesting and historic houses in the area, this Auction Sale will generate a tremendous amount of interest.

The house itself comprises 2 bedrooms, bathroom, and one separate toilet. Separate Diningroom with fitted hand-carved dresser, Entrance hall, living-room, 2 fireplaces (one false) Farm styled kitchen and scullery. Outbuildings comprise a Servant's Room and toilet, storeroom, and a "mystery" bunker with reinforced slab.

*Afdruk van oorspronklike advertensie in 'n ongenoemde periodiek van omstreeks 10 Mei 1984 vir veiling van "Dolls House" te Uvongo Beach, Natal
Foto afkomstig van Mevrou C. Meiring gebore Horstmanshof*



*Hendrik Hortmanshof 26 jaar oud, te Alkmaar, Nederland
Foto van Mevrouw C. Meiring gebore Horstmanshof te Benoni*



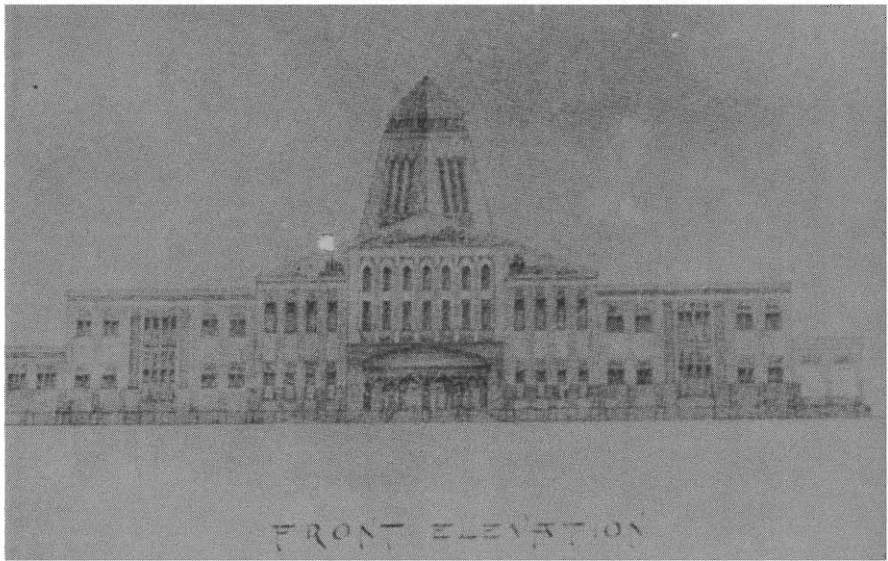
*Agaath Hoorn te Alkmaar, 16 jaar oud
Foto Mevrouw C. Meiring gebore Horstmanshof te Benoni*



*Huis aan die Jorissenstraat, hoek van Rivierstraat, in Sunnyside, Pretoria, ontwerp deur Henk Horstmanshof en in 1924 gebou
Foto afkomstig van Mevrou C. Meiring gebore Horstmanshof*



*Voorbeeld van Henk Horstmanshof se binnehuisinrigting en interieurkuns: deel van die hal en sitkamer in die huis Parkstraat 700 in Pretoria; die boog met twee geopende glasdeure vorm die skeiding tussen die hal en die sitkamer daaragter.
Foto afkomstig van Mevrou C. Meiring gebore Horstmanshof*



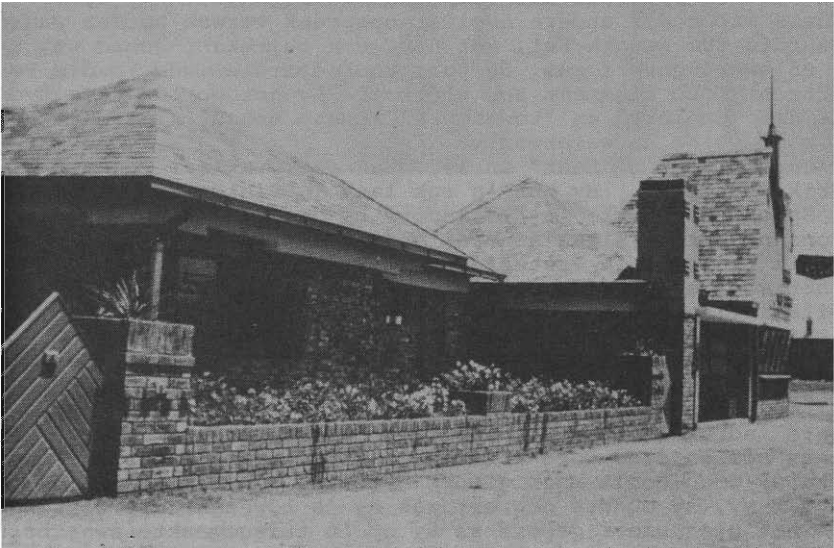
*Ontwerp van Henk Horstmanshof vir 'n nuwe Stadsaal vir Pretoria uit die jare '20
Foto afkomstig van Mev. C. Meiring gebore Horstmanshof*



*Die woonstelgebou "Orange Court", deur Henk Horstmanshof ontwerp en gebou, op die
hoek van Vermeulenstraat en Hamiltonstraat in Arcadia, Pretoria
Foto van T.E. Andrews*



*“Metro” op die hoek van Mitchellstraat en Courtstraat in Pretoria-Wes, ontwerp deur Henk Horstmanshof en gebou in 1935-36; die hoofgebou met private hotel en enkelkamers
Foto afkomstig van Mevrou C. Meiring gebore Horstmanshof*



*Uitbreiding van “Metro” op die hoek van Mitchellstraat en Courtstraat in Pretoria-Wes, ontwerp deur Henk Horstmanshof en gebou in 1935-36 – woonstelgebou met links ’n kruidenierswinkel
Foto afkomstig van Mevrou C. Meiring gebore Horstmanshof*

LEWENSKETS VAN DIRK HENDRIK HORSTMANSHOF
(1892-1956)

deur Katinka Kempff gebore Horstmanshof

Gedurende 1935 en 1936 het "Henk" Horstmanshof 'n aantal dringende briewe aan sy jongste broer Dirk Hendrik, toe in Groningen woonagtig, geskryf. Daarin het hy herhaaldelik daarop aangedring dat Dirk met sy gesin na Suid-Afrika moes verhuis, ten eerste om die dreigende oorlog vry te spring, ten tweede om "Henk" te help om sentrale verwarming in sy groter geboue te installeer.

Dirk Hendrik, die jongste van vyf kinders, is op 21 November 1892 in Alkmaar in Noord-Holland gebore. Na sy opleiding aan die Seevaartskool het hy 'n aantal jare as hoofmasjinis by die N.I.T. (Nederlandsch-Indische Tank-Maatschappij) gewerk. Hy tree op 11 Mei 1921 in die huwelik met Guurtje Kuiper (gebore 1896 te Den Helder) en na die geboorte van hulle eerste dogter (Catharina Jacoba, 4 Mei 1922) besluit hy om vir goed aan wal te gaan. Hy begin 'n stoomwassery in Eindhoven en verhuis later na Groningen waar hy 'n dergelike bedryf tot stand gebring het. 'n Seun, Dirk Hendrik (11 Julie 1923) en 'n dogter Cornelia (8 November 1924) is inmiddels gebore.

In Julie 1936 stap die familie in Kaapstad aan wal. By hulle aankoms in Pretoria het Dirk Hendrik begin werk by sy broer. Die huis wat onder andere heelwat opspraak verwek het en waaraan hy daardie tyd gewerk het, het houtwerk buitekant gehad wat lila en swart geverf was, 50 jaar voor daardie mode in die Post-Moderne styl so algemeen sou vóórkom! Hy het ook daardie tyd reeds die "dupleks" en "townhouse" konsep gebou, altyd omring deur mooi tuine en waterpartye.

Ongelukkig is "Henk" in 1937 bankrot verklaar en moes Dirk Hendrik werk soek. Hy het 'n ruk lank in Pietersburg by die S.A. Spoorweë gewerk, in Klerksdorp by die nuwe hospitaal vir 'n Johannesburgse firma sentral verwarming geïnstalleer en uiteindelik by Iscor in Pretoria begin werk. Daar het hy gebly tot net voor sy aftrede en sterwe in Mei 1956 in die Edenvale hospitaal vir terminale pasiënte.

Die gesin het egter deurentyd in Pretoria bly woon.

Hoewel hy nooit die bekendheid van "Henk" verwerf het nie, aangesien hy van nature baie beskeie en amper teruggetrokke was, veral met vreemdes, het Dirk op sy familie en vriende 'n onuitwisbare indruk gelaat. Sy hande het letterlik vir niks verkeerd gestaan nie en daar word vertel dat daar by Yskor masjinerie was wat na sy dood nooit meer gewerk het nie.

Vir my, sy oudste dogter, was hy 'n towenaar met wiskunde; alles het glashelder geword as hy op 'n tuisgemaakte swartbord die ingewikkeldhede van meetkunde en algebra uitgelê het.

Hy het 'n afsku gehad van aanstellerigheid en alles wat oordoen was en sy lyfspreuk was: "Eenvoud is het kenmerk van het ware". Hy het geweldig baie waarde geheg aan geleerdheid en aan